

Є. В. Котов,

кандидат економічних наук,

Міжнародний центр дослідження соціально-економічних проблем модернізації економіки та розвитку кооперації, м. Полтава

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ НЕОІНДУСТРІАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ АГРАРНО-ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

Сьогодні Україна потрапила до вкрай складної ситуації, виходом з якої має стати прорив до нової стратегії розвитку. Процеси децентралізації, які були запущені, вимагають від регіональних органів влади формування та проведення більш активної економічної політики, спрямованої на впровадження прогресивних технологій виробництва та організації праці, комплексного використання людського капіталу.

В Україні довгий час проводилася економічна політика, спрямована на створення соціального ринкового господарства [1]. В основу політики, що проводилася, було покладено тріаду підходів: ідеологія ринкової економіки, заснована на ліберально-монетарних принципах, використання практики «тільного» ринку та «ручного» державного регулювання економіки. Нехтування матеріальним сектором виробництва призвело до масштабної деіндустріалізації економіки.

Доктрина ліберального постіндустріального розвитку, яку намагалися реалізувати в країні, показала свою неспроможність. Економічний результат її впровадження – загальний занепад, руйнування, а іноді і втрата, цілих галузей виробничої діяльності. Потрібна нова модель, пріоритетом якої є індустріальний розвиток на новій більш якійсній техніко-технологічній основі.

Проведення нової індустріальної політики розвитку не можливе без значного зростання ролі держави в процесах її формування та реалізації. Необхідно остаточно та безповоротно відмовитися від ліберальної ринкової на користь так званої дирижистської моделі, яка передбачає активну участь держави в структурно-технологічній модернізації економіки в якості не тільки реформатора, а й чинного суб'єкта, державного підприємця та інвестора [2]. Час, коли держава приймала мінімум участі в проведенні та регулюванні економічних процесів, вже минув. Все більше розвинутих країн переходять до моделі, заснованої на неоіндустріальних принципах розвитку, сильній державі та її провідному місці в управлінні цими процесами.

Держава виступає як самостійний актор, з властивими йому особливостями та характеристиками, та інституційна система з сукупністю порядків, правил, зв'язків, відношень і процесів. Займаючи центральне місце в підготовці та проведенні масштабної модернізації економіки, саме на неї покладено обов'язки з вибору найбільш ефективної моделі еко-

номічного розвитку, систематичного відстеження та корегування процесів її реалізації.

Метою статті є обґрунтування напрямів неоіндустріалізації економіки аграрно-промислового регіону з використанням авторської методики кількісної оцінки процесів неоіндустріальної модернізації.

В економіці Кіровоградської області найбільшого розвитку отримав сільськогосподарський сектор, валова додана вартість якого систематично зростає. З 2010 р. зростання прискорилося так, що вже в 2014 р. вона майже вдвічі перевищила відповідний показник у промисловості (рис. 1). Однак сільськогосподарське виробництво регіону розвивається за екстенсивною моделлю господарювання, яка не передбачає впровадження сучасних технологій та методів господарювання у сільському господарстві. За цією моделлю розвитку стимулюється розширення посівних площ під вирощування ґрунтовиснажувальних культур, зберігається низька частка тваринництва у структурі сільського господарства та агросировинний тип експорту продукції сільського господарства, відбувається занепад інфраструктури підтримки сільськогосподарських виробників.

Кіровоградська область разом із промислово розвиненими Дніпропетровською та Запорізькою областями входить до Придніпровського економічного району. Внаслідок аграрно-сировинної орієнтації економіки області, продуктивність праці в області найнижча серед регіонів економічного району (рис. 2).

Значну аграрну спеціалізацію Кіровоградської області підтверджує динаміка індексів валового регіонального продукту (ВРП), промислової продукції (ПП) та продукції сільського господарства (ПСГ) (рис. 3). Тренд ВРП повністю співпадає із трендом сільського господарства.

Треба звернути увагу на низький вклад сільського господарства у загальний показник ВРП як при економічному зростанні, так й при економічній рецесії. Значне зростання (2005-2008 рр.) або падіння (2008-2012 рр.) індексу сільського господарства спричинило незначне збільшення або падіння ВРП. Це пов'язано в першу чергу із низьким рівнем автоматизації та механізації аграрних процесів, примітивізацією праці та низьким ступенем комплексної переробки ресурсів. Однак при аналізі динаміки, що склалася, слід враховувати вклад промислового виробництва, яке компенсувало позитивний чи негативний вплив сільського господарства на ВРП області.

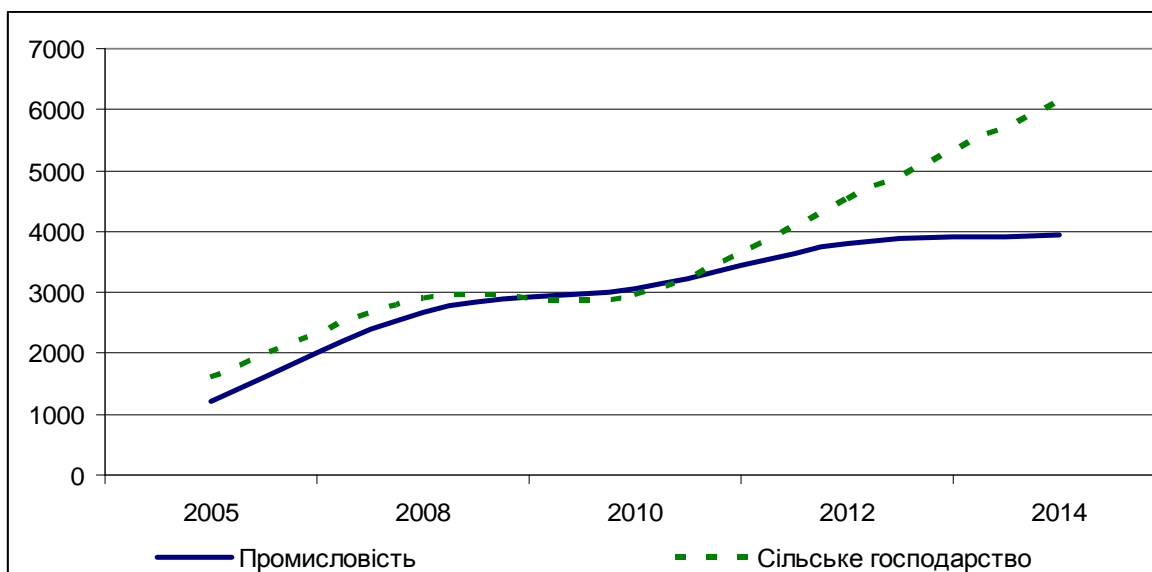

Рис. 1. Валова додана вартість промислового та сільськогосподарського секторів економіки Кіровоградської області, млн грн

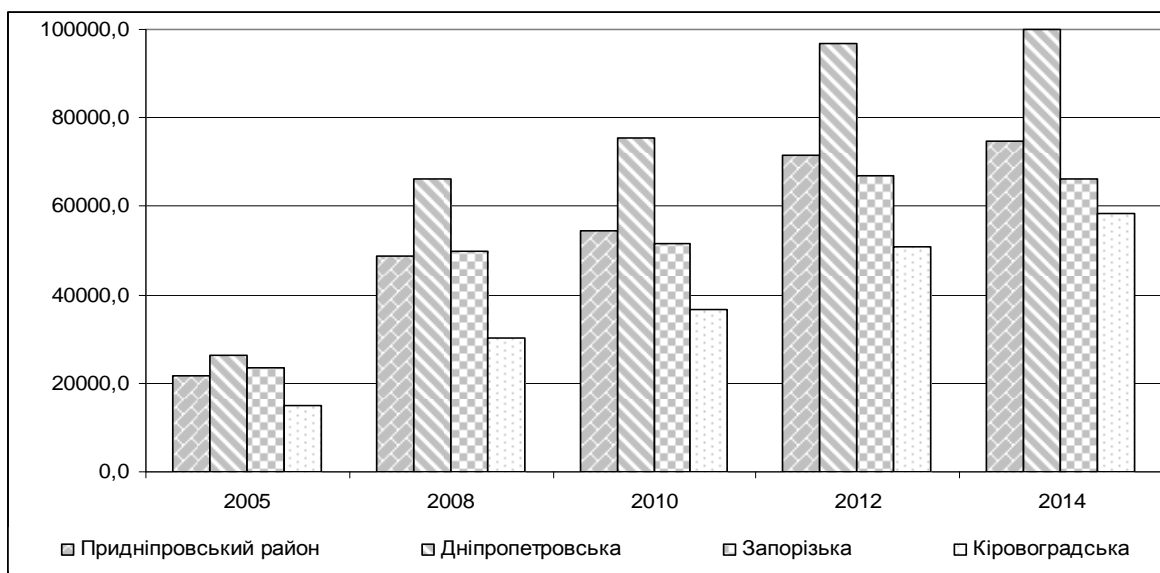

Рис. 2. Продуктивність праці, грн/чол.

З 2012 р. почався підвищувальний тренд аграрного сектору економіки Кіровоградської області, а в промисловості намітилися процеси стагнації. Саме зараз склалися усі умови для проведення неоіндустріальної модернізації економіки регіону. Державна політика має проводитися у двох рівнозначних напрямках:

а) розширення промислового виробництва в регіоні, з особливим упором на впровадження прогресивних технологій, що потребують високої кваліфікації робочої сили;

б) широкомасштабна індустріалізація агропромислового комплексу, яка також передбачає впровадження систем управління сільськогосподарськими підприємствами та прогресивних технологій комплексної та глибокої переробки сільськогосподарської продукції.

Зазначені висновки підтверджує внесок економіки Кіровоградської області в промислове та аграрне виробництво України (рис. 4). Питома вага промислової продукції, на відміну від продукції сільськогосподарського сектору, стійко зростає, що свідчить про наявність потенціалу для продовження індустріалізації економіки регіону.

Проведений аналіз показав, що стадія індустріалізації економіки регіону ще не завершилася. Основним фактором є низька концентрація підприємств промисловості, що обумовлює низький рівень зайнятості та обсяги виробництва в цьому секторі економіки. Політика, що реалізувалася у регіоні, не стимулювала реальний сектор економіки вдосконалювати засоби виробництва, оновлювати основні фонди переважно за рахунок механізації та автоматизації виробничих процесів, розвивати виробничу

інфраструктуру. Спираючись на існуючі тенденції розвитку процесів індустріальної модернізації можна спрогнозувати, що вони ще довго протікатимуть

і індустріальна система регіону не скоро досягне рівня індустріально розвинених країн 60-х років минулого століття.

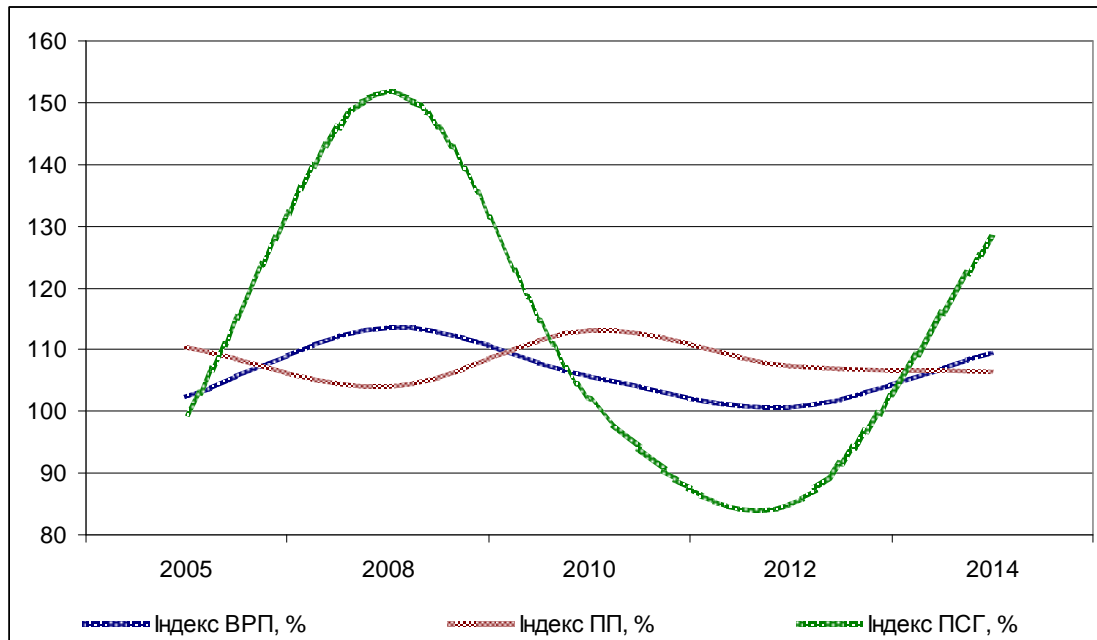

Рис. 3. Динаміка індексів валового регіонального продукту (ВРП), промислової продукції (ПП) та продукції сільського господарства (ПСГ), %

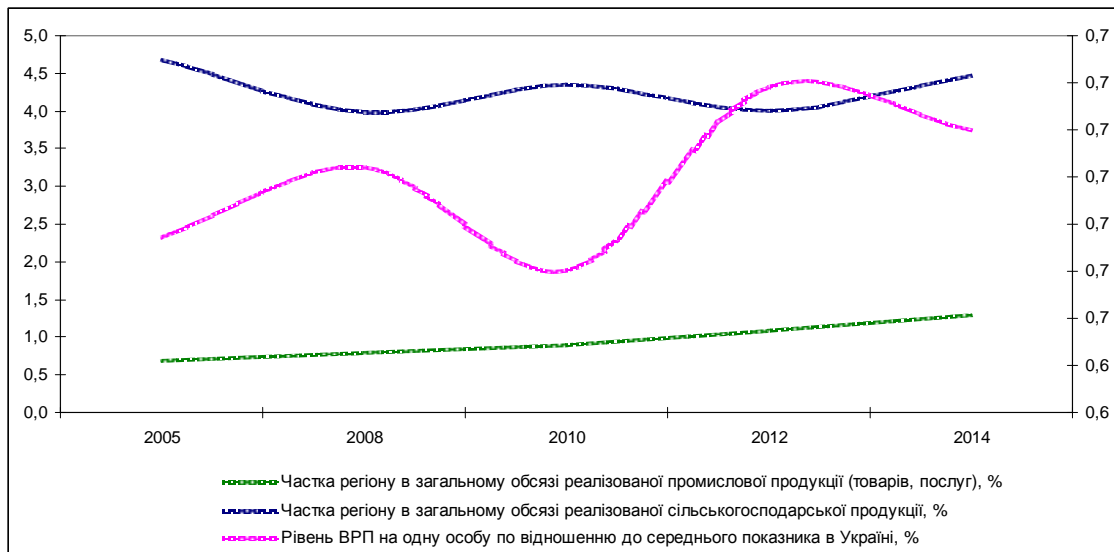

Рис. 4. Внесок економіки Кіровоградської області в промислове та аграрне виробництво та питома вага ВРП на одну особу в відповідному середньому показнику України, %

У країнах Заходу з кінця 60-х років минулого сторіччя стала розроблятися теорія постіндустріального суспільства, в основу якого покладено домінанту сфери послуг, особливо її інформаційного сектору. Концепція постіндустріального розвитку була розроблена для осмислення масштабних змін, що відбулися в західних суспільствах протягом останніх п'ятдесяти років. Тривалий час у світі ця концепція була основною, оскільки вважалося, що вона описує сучасне суспільство, до якого повинні

прагнути інші суспільства, якщо хочуть розвиватися. Постіндустріальна доктрина, що підкреслювала прискорення переходу від виробництва матеріальних благ до виробництва інформації, отримавши широке визнання все ж залишилася більше методологічною основою для розвитку нових концепцій, таких як концепція інформаційного суспільства, ніж теорією, придатною для практики.

На відміну від індустріалізації, концепція постіндустріалізації так і не була реалізована в Україні

внаслідок об'єктивних обставин – відсутності у суспільстві сильної еліти, спроможної приймати та реалізовувати масштабні рішення. Шлях на індустріалізацію було обрано одразу після Другої світової війни. Для досягнення цієї мети було сконцентровано усі можливі ресурси від матеріальних до моральних. Уся країна злагоджено, напружено та сконцентровано працювала. Лише за одну IX п'ятирічку було розпочато та/або завершено будівництво, закладених у попередніх п'ятирічках, 1700 великих підприємств, а у 8 містах було проведено метро.

Теорія постіндустріалізму не отримала свого практичного впровадження в Україні як раз внаслідок відсутності виваженої, цілеспрямованої та системної державної політики по імплементації її ідей у життя. Постіндустріалізм приніс з собою інформатизацію, що підвищило можливості дистанційного керування та призвело до масового виведення виробництв з розвинених країн у країни, що розвиваються. Західні розвинені країни залишали на своїй території управлінські, конструкторські, пошукові та контрольні ланки, тоді як основне виробництво переміщувалося в інші країни з низьким рівнем оплати праці.

Україна не змогла скористатися тими перевагами, які принесла глобалізація. Обравши шлях експлуатування досягнень радянських часів, не було навіть спроб залучити до країни хоч й не найсучасніші, але більш розвинуті, ніж існуючі технології та знання. На відміну від України, Китай своєчасно перейнявся цією проблемою та зробив все можливе для отримання позитивного ефекту для своєї економіки від процесів глобалізації.

Відповідні тенденції склалися й у Кіровоградській області. Постіндустріальних трансформацій в економіці регіону не тільки не відбулося, а навіть немає й передумов до цього.

З початком XXI сторіччя в західній теорії нарощувала своє значення концепція нової індустріалізації економіки. Ця теорія з'явилася в першу чергу як спроба знайти протидію процесам деіндустріалізації, які стали наслідком глобалізації, що була спровокована постіндустріальним підходом до виробництва матеріальних благ і послуг. Вимивши зі своєї території значну кількість промислового потенціалу, західні країни зіткнулися з втратою промислового лідерства та зі зростанням безробіття та втра-

тою індустріальних навичок у робітників. Так, США в 50-х роках минулого сторіччя виробляли майже половину обсягу світового промислового виробництва, то в 2010 р. – п'яту частину. Тому, постіндустріалізм іноді називають неіндустріалізмом, знову наводячи статистичні дані по США: питома вага третинного сектору економіки в ВВП складає понад 79%, тоді як промисловість лише 19% [3].

Реіндустріалізація та рещорінг стали ключовими напрямками нової індустріалізації національних господарств, що передбачає відродження індустрії як єдиної бази економічного розвитку, що виробляє інноваційні продукти на основі NBIC-технологій (нано-, біо-, інформаційних та когнітивних наук і технологій). Першими шляхом нової індустріалізації пішли США та Великобританія, за ними економіки Німеччини, Японії, Південної Кореї та Китаю.

Проведені за розробленою автором методикою [4-5] дослідження дозволили сформулювати уяву про стан розвитку неоіндустріальної стадії модернізації економіки Кіровоградської області. Розрахунки показали, що розвиток знанневої групи індикаторів достатньо загрозливий, що проявляється не стільки в його низькому рівні, скільки в динаміці – спочатку стабілізація показника, його утримання тривалий час на одному рівні, а потім падіння і знову «заморожування» на деякий час. Основний вклад зробили показники фінансування наукових і науково-дослідних робіт, питомої ваги тих, хто навчається у вищих закладах освіти у відповідній віковій групі та рівня оновлення професійних знань. Збереження цих тенденцій призведе до повного руйнування в Кіровоградській області системи продукування та розповсюдження професійних знань та навичок.

Високий рівень індексу соціальних індикаторів не зміг компенсувати низькі індекси економічних і знанневих індикаторів. Зростаюча динаміка розвитку цієї групи змогла лише втримати інтегральний індекс неоіндустріальної модернізації на одному рівні (див. таблицю). Однак, якщо не вжити термінових заходів, спрямованих на перехід економіки регіону на новий рівень техніко-технологічного розвитку, якій потребує відповідної кваліфікації робочої сили, то у найближчому майбутньому агрегований інтегральний індекс неоіндустріальної модернізації почне стійко знижуватися.

Таблиця

Індекс неоіндустріальної модернізації

Найменування адміністративної області/ економічного району	2005	2008	2010	2012	2014
Придніпровський економічний район	56	55	54	59	59
Дніпропетровська	61	62	57	63	64
Запорізька	53	52	54	60	54
Кіровоградська	47	42	42	43	42

Таким чином, проведене дослідження підтвердило, що сучасний стан промислового сектору економіки Кіровоградської області характеризується домінуванням підприємств із неконкурентоспроможними технологіями і обладнанням. Агрегований індекс неоіндустріальної модернізації свідчить про наявність процесів деіндустріалізації, які виражаються у деградації основних фондів, скороченні механізації та автоматизації виробництва. При деіндустріалізації складність праці спрощується, наукові операції замінюються більш простими, частка знань в доданій вартості зменшується, виробничі фонди старіють і не поновлюються, збільшується залежність від імпортованих машин, механізмів і комплектуючих, примітивізується кваліфікація (відбувається декваліфікація) робітників, розширений тип відтворення поступово витісняється простим відтворенням.

Для виходу на нову траєкторію індустріального розвитку (нова індустріалізація), засновану на більш якійсiah техніко-технологічній та кадровій базі, що відповідає сучасному технологічному укладу, необхідно запустити процеси зворотні процесам деіндустріалізації. Тому базовим трендом модернізації економіки має стати реіндустріалізація економіки.

Реіндустріалізація одночасно вирішує ряд взаємозалежних завдань: модернізацію виробничих потужностей, втрачених або застарілих в процесі деіндустріалізації; реалізацію проектів інноваційної індустріалізації; здійснення переходу на стадію нового індустріального розвитку з урахуванням майбутніх технологічних викликів. Рішення даних завдань дозволяє відновити роль і місце промислового сектору в економіці як основи економічного розвитку.

Реіндустріалізація покликана не тільки здійснити перехід на стадію нового індустріального розвитку з урахуванням майбутніх технологічних викликів, але й зробити цей шлях альтернативою наздоганяючому типу модернізації. У цьому випадку перехід до нової індустріалізації ґрунтується на такій базі розвитку як організація інноваційного типу економічного зростання, впровадження конкурентоспроможних видів відтворення та побудова збалансованої структури економіки.

Завдання такого масштабу не під силу приватному сектору і тому вони повинні вирішуватися на загальнодержавному рівні. Тільки держава, через інститут державного регулювання, здатна забезпечити реалізацію процесу реіндустріалізації, що забезпечує нову індустріалізацію економіки з максимальною ефективністю та в найкоротші терміни. Таким чином, необхідна розробка та проведення активної промислової політики за допомогою усвідомленого та цілеспрямованого втручання держави, що використовує різні методи регулювання процесів відновлення і розвитку індустріального сектору на якісно новій техніко-технологічній, кадровій та інвестиційній основі.

На підставі проведеного дослідження можна зробити оптимістичний висновок – умови для неоіндустріального розвитку в економіці Кіровоградської області більш сприятливі, ніж для розвитку процесів постіндустріальної модернізації. Про це свідчить як соціальна складова цієї стадії модернізації, так і потенціал економічного (особливо промислового сектору економіки) та знаннєвого секторів, а також входження в найпотужнішу індустріальну регіональну агломерацію поряд із такими промислово розвиненими областями як Дніпропетровська та Запорізька.

Регіону терміново необхідно розробити комплекс системних заходів з протидії примітивізації праці, зниженню рівня організації виробництва та технологій, що застосовуються, що у результаті призводить до виробництва продукції з низькою доданою вартістю. Основу економіки мають складати технології, які потребують мінімум ресурсів, найвищої кваліфікації робітників та здійснюють найменшу шкоду навколишньому середовищу. Видом виробничої діяльності в Україні, який найбільше відповідає висунутим вимогам, є машинобудування та суміжні з ним галузі, такі, наприклад, як металообробка.

Виробничий сектор вкрай потребує осучаснення технологічного парку. Процес виникнення технологій описується трьома способами, які або проявляються окремо, або можуть якимось чином поєднуватися [6]:

1. Евристичний спосіб, при якому виникають абсолютно нові технології, невідомі досі, в силу якогось відкриття, винаходу, створення нового матеріалу, пристосування, пристрою. Частота таких подій скорочується, тобто «епохальні» події відбуваються все рідше.

2. Інкрементальний спосіб, коли після «епохальних» подій відбувається вдосконалення відомих технологій, що стали традиційними способами виробництва, що забезпечує підвищення їх ефективності.

3. Комбінаторний спосіб, при якому відбувається поява нових технологій або удосконалення традиційних, унаслідок паралельного та послідовного сполучення окремих технологій. При цьому великих інвестицій не потрібно, і не потрібно очікувати нових епохальних відкриттів.

Модернізація технологічного базису процес не архаїчний, а системний та послідовний. Він передбачає як мінімум дотримання таких основних принципів [6].

1. Визначення перспективних (базисних) секторів і напрямів діяльності для досягнення кожної з поставлених цілей (визначення технологічного ядра).

2. Вибір ключових технологій, ноу-хау та технологічних рішень, які виводять дані сектори та напрямки діяльності на лідируючі світові позиції

(встановлення ряду технологій, які складуть найближчу та віддалену перспективи).

3. Складання переліку супутніх технологій, які не є ключовими, але обов'язковими на даному етапі розвитку для досягнення поставлених цілей (визначення периферії та способів її вдосконалення).

4. Порівнянність очікуваного результату та відповідних витрат, облік альтернатив і інерції розвитку конкуруючих систем.

5. Постійний моніторинг зовнішніх умов для підтвердження актуальності цілей і своєчасного коректування пріоритетів розвитку, підтримки галузі докладання зусиль і функціонального розмаїття на мінімально необхідному рівні.

У центрі уваги державної економічної політики – людина. Це обумовлює постановку таких пріоритетів в проведенні неоіндустріальної модернізації економіки: накопичення людського капіталу, створення комфортного простору та інститутів для його використання та розвитку.

Логіку стратегічного аналізу, визначення мети та побудови системи управління процесами неоіндустріальної модернізації можна викласти у схемі 4x4:

4 напрями державного регулювання – людський капітал, інфраструктура, інститути, інновації;

4 напрями економічної діяльності – машинобудування, агрокомплекс, інфраструктура, інформаційний сектор.

Сучасний світ характеризується високою волатильністю та невизначеністю економічних процесів, становленням людини як ключового активу соціально-економічного розвитку, переміщенням конкуренції з макrorівня (конкуренція між країнами) на мезорівень (конкуренція між регіонами). При визначенні пріоритетів стратегії довгострокового розвитку необхідно враховувати такі світові тенденції:

1. Людський капітал:

пріоритетність людського капіталу перед матеріальним, природним і фінансовим капіталом при визначенні довгострокових чинників економічного розвитку;

прискорення темпів індивідуального розвитку, що робить людину ключовим мобільним активом;

зростання продуктивності праці за рахунок техніко-технологічної озброєності, вдосконалення методів і технологій підвищення виробничої ефективності;

підвищення якості освіти та отримання нових професійних навичок внаслідок появи нових технологій та розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на створення, передачу, збереження та сприйняття інформації;

посилення процесів трудової міграції;

значне збільшення чисельності населення Землі за рахунок зростання населення країн Азії, Африки та Латинської Америки (за прогнозами до 10 млрд чол. в 2030 р.);

глобальне зростання середнього класу;

інтеграція приватного життя людини з її професійною зайнятістю;

створення умов для продовження трудового життя та залучення до роботи людей старших вікових груп.

2. Інфраструктура:

зниження ролі відстані як стримуючого чинника виробничої та соціальної кооперації, економічного розвитку;

поява нових регіонів – лідерів економічного зростання – за рахунок активного розвитку міжнародної виробничої кооперації (такі «полюси зростання» переважно формуються навколо міських агломерацій);

зростання потреби в медичній та освітній інфраструктурі, що пов'язано з глобальним старінням населення та збільшенням попиту нової економіки на висококваліфікованих фахівців і широким застосуванням в системі освіти інформаційно-комунікаційних технологій;

стійка урбанізація (за прогнозами при збереженні існуючих тенденцій біля 60% населення світу буде жити в містах в 2030 р.);

зростання визначального впливу якості інфраструктури на вибір регіону для життя, розвитку та інвестування;

розвиток мультимодальних транспортних систем на основі інтеграції переміщень з інтелектуальними технологіями.

3. Інститути:

прискорення темпів відторгнення застарілих і нежиттєздатних інститутів, впровадження на їх місце нових, які сприятимуть оновлення економічних структур (так званий процес «творчого руйнування»);

перехід до світової багатополлярної системи за рахунок збільшення глобального впливу регіональних блоків і недержавних суб'єктів (транснаціональних корпорацій, релігійних організацій тощо);

оновлення глобальних інститутів національної безпеки та світових фінансових фондів (МВФ, Світовий банк, ООН);

зниження пріоритетності жорстких систем управління у бік таких, що динамічно та адекватно реагують на зовнішні та внутрішні впливи на підставі розвинутого інституційного середовища;

збільшення відкритості влади, перехід до електронного уряду, збільшення впливу громадянського суспільства;

збільшення визнання інститутів як одного з найважливіших чинників конкурентоспроможності держави та регіонів;

зростання ролі релігійних цінностей і інститутів;

посилення ролі у суспільному житті міжнародних соціальних мереж.

4. Інновації:

збільшення значення інновацій та модернізації як базових інструментів економічного розвитку;

розвиток п'ятого технологічного укладу (інформаційні технології) з переходом на розвиток шостого (нано-, біо- та адитивні технології) та поступово сьомого технологічного укладів (когнітивні технології);

збільшення витрат на дослідження та розробки; багатократне зростання обсягу та портативності інформації та знань;

інтелектуалізація економіки: створення «розумних» середовищ, систем і виробництв (транспортних систем, систем енергопостачання, будинків, міст тощо);

системна розробка ефективних ресурсо- і енергозберігаючих технологій;

рутинізація процедури трансферу технологій; збереження домінуючого значення викопного палива як джерела первинної енергії;

розширення інноваційної сфери інструментів фінансування на принципах державно-приватного партнерства.

Аналіз досвіду проведення успішної модернізації економіки країнами та розвинутими світовими регіонами дозволив виділити та систематизувати ряд характеристик, які сприяють успіху:

освічене, заповзятливе, мобільне та креативне населення;

високоякісна система освіти світового рівня та доступність світових центрів науки та освіти (наявність аеропортів міжнародного рівня);

ефективна система управління міграційними потоками, спрямована на залучення та утримання талантів;

низькі адміністративні бар'єри для підприємництва та інвестицій;

висока частка малого та середнього бізнесу;

активна екологічна політика;

високий рівень тісноти регіональних зв'язків (економічних, соціальних, екологічних) та активні міжнародні зв'язки;

наявність відомої столиці та ряду розвинутих міст «другого ешелону», які стають ядрами потужних міських агломерацій.

Проведення неоіндустріальної модернізації економіки необхідно розбити на три етапи, кожен з яких має свої відмінні особливості, що виражаються у домінуванні визначених інструментів і механізмів, пріоритетів і напрямів державної економічної політики. Етапи реалізації неоіндустріалізації розрізняються за умовами, факторами, ризиками та пріоритетами економічної політики на державному та регіональному рівнях. Трансформації, що відбуватимуться зі структурою економіки, на кожному етапі потребують проведення якісного моніторингу та оцінки, на підставі яких з визначеною періодичністю

проводити коригування визначених пріоритетів, завдань і напрямів модернізації, а раз у п'ять років – їх оновлення.

На першому етапі увага державної економічної політики має спрямовуватися на забезпеченні розширення та реалізації економіко-виробничих конкурентних переваг, зростання якості людського капіталу та формування передумов значного зростання конкурентоспроможності. Для цього здійснюється структурування системи регіональних програм, формуються програми розвитку ключових видів виробничої діяльності, опрацьовується набір пріоритетних проектів розвитку. Одночасно необхідно внести відповідні зміни до регіональної стратегії соціально-економічного розвитку¹ та провести суттєві коригування інших стратегічних документів області.

На другому – процеси модернізації, які вже дали перші результати, мають запустити модель зростання конкурентоспроможності. На цьому етапі мають бути сформовані інституційні умови для техніко-технологічного, інноваційного, інтелектуального та професійного розвитку. Процеси модернізації прискоряться і почнеться створення заділів для «розумної» економіки, з'являться проекти міжрегіональної та міжнародної інтеграції.

Третій етап забезпечить помітне зростання конкурентоспроможності економіки та соціальної сфери, на основі переходу на нову індустріальну модель розвитку, значного поліпшення якості людського потенціалу і соціального простору, проведення структурної модернізації економіки у бік «розумної» економіки, перетворення людини та інновацій в провідні чинники економічного зростання.

Мінливість зовнішніх умов обумовлює сценарний підхід до реалізації неоіндустріальної модернізації економіки. Практика свідчить, що найбільш затребуваними є три сценарії: інерційний (сценарій жорстких ресурсних обмежень); базовий (сценарій помірних ресурсних обмежень); оптимістичний (сценарій м'яких ресурсних обмежень).

Інерційний сценарій не передбачає масштабних структурних трансформацій та прискорення темпів економічного зростання на основі модернізації техніко-технологічного базису. Враховуючи ресурсні обмеження на практиці реалізуються тільки найбільш пріоритетні та найменш ресурсномісткі проекти. Розвиток відбувається по «стандартним» інерційним трендам, ресурсні обмеження не долаються.

У результаті закріплюються такі параметри економіки:

розширення конкурентних переваг в традиційних сферах, що дозволяє забезпечити незначне скорочення розриву в конкурентоспроможності окремих галузей економіки від рівня кращих іноземних

¹ Стратегія розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року, затверджена Рішенням Кіровоградської обласної ради 21 грудня 2012 року № 411 (у редакції рішення Кіровоградської обласної ради 27 березня 2015 року № 716).

виробників, що призведе до незначної модернізації економічної структури регіону;

незначне зростання людського капіталу;

реалізація обмеженої кількості довгострокових пріоритетних проектів і програм;

невелике зростання інвестиційної привабливості.

Базовий сценарій передбачає, що будуть здійснені необхідні заходи, спрямовані на подолання ресурсних обмежень. Переважно зусилля будуть зосереджені на реалізації проектів з низькими ризиками та на ряді ключових великих проектів, пов'язаних з підвищеними ризиками. Реалізація даного сценарію дозволить:

розширити конкурентні переваги в традиційних сферах, у тому числі на базі підвищення технологічного рівня та зростання продуктивності праці;

сприяти появі нових видів виробництва та зростанню їх конкурентоспроможності;

забезпечити розвиток людського капіталу через глибоку модернізацію соціальної сфери;

втїлити більшість довгострокових пріоритетних проектів і програм, що реалізують порівняльні переваги економіки;

суттєво покращити інвестиційний клімат, у тому числі для іноземних інвесторів;

створити інституційні основи сталого розвитку.

Нарешті третій сценарій – оптимістичний – передбачає повне розкриття потенціалу розвитку, досягнення глобальної конкурентоспроможності. Повністю модернізується економіка, основу виробничого сектору складуть технології переважно четвертого з елементами п'ятого укладу. Сформується сектор «розумної» економіки з технологіями п'ятого шостого укладів та з перспективою появи сьомого технологічного укладу. Переважна більшість проектів, що були заплановані, реалізується повністю та в планові терміни.

Реалізація кожного з сценаріїв повинна передбачати такі обов'язкові кроки:

визначити та забезпечити моніторинг стратегічних пріоритетів неоіндустріальної модернізації економіки¹;

забезпечити гармонічне поєднання можливостей та переваг влади, бізнесу та суспільства в вирішенні питань модернізації, у тому числі шляхом активного використання механізмів державно-приватного партнерства;

синхронізувати механізми галузевого та територіального планування з метою ефективної реалізації стратегічних програм і проектів, спрямованих на побудову неоіндустріальної моделі розвитку;

підвищити ефективність витрат регіонального бюджету на управління процесами модернізації;

забезпечити моніторинг та актуалізацію поставлених завдань.

Основні інструменти реалізації заходів неоіндустріальної модернізації – документи стратегічного планування, що розробляються в рамках програмно-цільового планування:

- план заходів щодо реалізації Стратегії розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року;

- державні та регіональні цільові програми;

- Генеральна схема планування території України.

Основна вага виконання завдань неоіндустріалізації буде покладена на перші два інструменти – план заходів, державні та регіональні програми. При цьому мають бути забезпечені взаємозв'язок і регулярне скоординоване оновлення завдань неоіндустріальної модернізації, плану заходів, державних і регіональних цільових програм.

Процедура актуалізації, коригування та оновлення (при необхідності) – регулярний процес: раз на рік - актуалізація, раз в три роки – коригування і раз в шість років – оновлення набору стратегічних завдань і напрямів. Процедура передбачає аналіз причин і факторів, дія яких призвела до розбіжності з планованими показниками, а також погодження та затвердження скоригованих даних з органами виконавчої влади.

У центрі уваги неоіндустріалізації – людина, її знання та навички. Формування нової індустріальної економіки потребує людського капіталу нової якості, який володіє новими знаннями, професіями та навичками. Розвиток людського капіталу, необхідного для підвищення якості неоіндустріальних трансформацій економічної системи регіону, доцільно проводити за такими напрямками:

1. Розвиток системи безперервної освіти населення як головного чинника, що забезпечує інтелектуалізацію економічних процесів і приріст кадрового потенціалу. Передбачає виконання таких заходів:

- розвиток інфраструктури безперервної освіти;

- забезпечення доступу до різних форм та стимулювання формальної та неформальної освіти для всіх верств населення, у тому числі пенсіонерів і осіб з обмеженими можливостями здоров'я;

- включення головних університетів регіону в національні та міжнародні освітні мережі, а також міст, де вони розташовані, до асоціації Learning Cities (міста, що навчаються).

2. Розвиток креативної індустрії регіону. Креативні індустрії стають невід'ємним елементом інноваційної економіки. Заходи, спрямовані на формування та розвиток креативної (творчої) індустрії, мають бути такими:

- формування мережі інтеграційних площадок для реалізації творчого та підприємницького потенціалу суб'єктів креативної індустрії;

¹ Виконання цієї задачі обумовлює розробку методики оцінки розвитку процесів неоіндустріальної модернізації з урахуванням визначених пріоритетів.

створення інституційних та організаційних (агентства творчих індустрій) умов для консультаційної та фінансової підтримки творчих ініціатив;

розширення міжрегіональної та міжнародної співпраці для експорту продукції творчих індустрій;
розширення освітніх програм з креативної економіки;

впровадження механізмів державно-приватного партнерства в креативній індустрії, стимулювання меценатства (філантропства);

впровадження преференцій для творчих індустрій.

3. Проведення якісної міграційної політики. Якість політики полягає як у зростанні міграційного приросту населення регіону, так і у збільшенні в їх потоці кваліфікованих і висококваліфікованих фахівців.

4. Забезпечення високого рівня соціального захисту населення. В умовах низьких темпів економічного зростання та несприятливих соціально-демографічних тенденцій система соціального захисту та підтримки фокусується на:

розвитку мережі організацій різних організаційно-правових форм і форм власності, які надають соціальні послуги населенню;

зниженні соціальної нерівності за рахунок підтримки соціально вразливих верств населення та ліквідація окремих форм прояву бідності;

підвищенні якості та доступності соціального обслуговування та соціального захисту;

покращенні фінансово-матеріальної бази установ системи соціального захисту та обслуговування населення.

Прийнятий постулат про пріоритетність підвищення якості людського капіталу як головного драйверу неоіндустріальної модернізації обумовлює розвиток простору життєдіяльності людини. Територія та комунікаційна система регіону є чинниками, що забезпечують життєдіяльність людини.

Виділяють чотири складові просторів життєдіяльності людини:

1. Особистий простір. Індивідуальний простір, пов'язаний із життям кожної конкретної людини.

2. Колективний простір. Це простір, де ведеться сімейна, освітня, виробнича та інші види колективної діяльності.

3. Простір ресурсного забезпечення людини. До нього відноситься простір води, повітря, корисних копалин, навколишнього середовища, сільського господарства тощо.

4. Комунікаційний простір. Це простір, що забезпечує взаємодію людей, обмін інформацією, продуктами та послугами.

Стратегія агломерацій стає важливим напрямом розвитку простору життєдіяльності людини. У Кіровоградській області доцільно розвивати дві моноцентричні міські агломерації: «Кропивницький-Олександрія-Світловодськ-Знам'янка» (Кропивни-

цька агломерація) та «Гайворон-Голованівськ-Благовіщенське» (Гайворонська агломерація). Перша агломерація моноцентрична індустріальна зі сформованих одним ядром – містом Кропивницьким, друга – поліцентрична аграрна, де кожне місто рівнозначне та є самостійним ядром агломерації.

Основними проблемами агломерації є:

1. Кропивницька агломерація:

пропускна здатність транспортної інфраструктури, що забезпечує зв'язок Кропивницького з приміськими територіями та районами – учасниками агломераційних процесів, не відповідає зростаючим транспортним навантаженням;

зношеність та граничні навантаження існуючих об'єктів інженерної інфраструктури;

нерівномірний розподіл об'єктів дозвілля та культури серед міст агломерації.

2. Гайворонська агломерація:

низька пропускна здатність існуючої мережі автоторіг;

моноспеціалізація міст;

нестійкий транспортний каркас агломерації; слабка зв'язність ядер агломерації;

одноманітність і рихлість міського середовища, деформованість міського простору.

Напрями перетворень:

1. Кропивницька агломерація:

формування структуроутворюючого транспортного каркасу агломерації, що включає розвиток швидкісних зв'язків, будівництво нових авто- та залізничних доріг;

розвиток і модернізація інженерної інфраструктури;

упорядкування господарської діяльності в приміських зонах;

редевелопмент промислових зон і розвиток селитебної забудови;

формування рекреаційних зон;

розвиток комплексної інфраструктури спорту і туризму.

2. Гайворонська агломерація:

трансформація та диверсифікація спеціалізації міст-ядер агломерації, розвиток синергетичного ефекту від співпраці;

посилення ідентичності міст-ядер агломерації;

формування стійкого транспортного каркасу агломерації, включаючи розвиток швидкісних зв'язків;

інтенсивний розвиток міст агломерації в межах існуючих урбанізованих територій, максимальне збереження природних ландшафтів і земель сільськогосподарського призначення.

Яскраво виражена аграрна спеціалізація Кіровоградської області потребує розробки концепції розвитку сільських територій. Основними напрями перетворення сільських територій мають бути:

1. Індустріалізація АПК, яка передбачає впровадження прогресивних технологій виробництва, збору, зберігання та переробки сільськогосподар-

ської продукції, сучасну систему організації сільськогосподарськими підприємствами, заміну ручної праці механізованою, автоматизацію і роботизацію технологічних процесів.

2. Екологічно збалансована система використання земель, яка включає інтенсифікацію використання земель, раціональне розміщення промислових і інфраструктурних об'єктів, впровадження інноваційних технологій і збереження цінних ландшафтів.

3. Трансгранична кооперація, метою якої є кооперування з суміжними суб'єктами для плідного та взаємовигідного соціально-економічного співробітництва.

4. Розумне укрупнення для рішення проблем витрат на утримання економічно неспроможних населених пунктів.

Визначені складові моделі неоіндустріальної модернізації економіки Кіровоградської області потребують ретельного додаткового вивчення для узгодження з практикою і чинними стратегічними та програмно-цільовими документами як регіонального, так і державного рівнів. Запропонований сценарій структурно-технологічної модернізації промислового та аграрного секторів економіки регіону дозволить запустити процеси інтелектуалізації праці, модернізації всіх сфер життєдіяльності населення, зовнішньої деофшоризації економіки та переходу до створення внутрішніх інноваційних офшорів, підвищення кваліфікації трудових ресурсів, на основі якої разом із зростанням наукоємності виробництва зросте продуктивність праці, а отже й оплата праці, що призведе до підвищення якості життя населення регіону. Для цього ідеологію нового індустріального розвитку необхідно визначити в нормативно-правовому полі як на державному та регіональному рівнях, що з урахуванням прогресу процесів децентралізації управління створить необхідні умови для реалізації суб'єктами економіки та державними органами влади необхідних модернізаційних заходів.

Література

1. Вишне夫斯基 А.С. Оценка социальной ориентации экономики в контексте государственной региональной политики Украины / А.С. Вишне夫斯基 // ARS ADMINISTRANDI. – № 3. – 2013. – С. 58-74.
2. Романова О.А. Формирование теоретической платформы как системной основы промышленной политики в условиях новой индустриализации / О.А. Романова, Н.Ю. Бухвалов // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. –

2014 – № 2(32) – С. 53-66. 3. Юдина Т.Н. Деиндустриализация и новая индустриализация (реиндустриализация): Россия и Китай / Т.Н. Юдина // Теоретическая экономика. – 2015. – №1. – С. 76-78. 4. Котов С.В. Оцінка перспектив неоіндустріальної модернізації промислового регіону / С.В. Котов, Іванов С.В. // Вісник економічної науки України. – 2016. – № 1. (30) – С. 61-70. 5. Котов С.В. Методичні підходи до оцінювання процесів модернізації промислово розвинутих територій України / В.І. Ляшенко, С.В. Котов // Економіка України. – 2015. – 10 (647). – С. 32-44. 6. Сухарев О.С. Реиндустриализация экономики России и технологическое развитие / О.С. Сухарев // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2014. – № 10 (247). – С. 2-16.

Котов Є. В. Стратегічні пріоритети неоіндустріальної модернізації економіки аграрно-промислового регіону

У статті обґрунтовано важливість проведення нової індустріальної політики. Оцінено перспективи неоіндустріальної модернізації економіки аграрно-промислового регіону. Розроблено стратегічні напрями формування та реалізації економічної моделі неоіндустріального розвитку.

Ключові слова: модернізація, нова індустріалізація, регіон, оцінка, розвиток.

Котов Е. В. Стратегические приоритеты неоиндустриальной модернизации экономики аграрно-промышленного региона

В статье обоснована важность проведения новой индустриальной политики. Оценены перспективы неоиндустриальной модернизации экономики аграрно-промышленного региона. Разработаны стратегические направления формирования и реализации экономической модели неоиндустриального развития.

Ключевые слова: модернизация, новая индустриализация, регион, оценка, развитие.

Kotov E. V. Strategic priorities of neo-industrial modernization economy agro-industrial region

The article substantiates the importance of the new industrial policy. The prospects of neo-industrial modernization agro-industrial economy of the region were estimated. The strategic directions for the formation and implementation of the economic model of neo-industrial development were developed.

Keywords: modernization, new industrialization, region, rating, development.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2016

Прийнято до друку 22.06.2016